

بررسی سیره اهل بیت علیه السلام در مقابله با انحرافات اجتماعی و خانوادگی

حسین جلائی نوبری^۱

^۱ دانشیار و هیئت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی تبریز-ایران، عضو شورای پژوهشی مرکز توسعه پژوهش های بین رشته ای معارف اسلامی و علوم سلامت منطقه ۲ کشور

چکیده

انحرافات اجتماعی و راهکارهای مقابله با آن ها از مهم ترین موضوعات و دغدغه های مشترک در میان دلسوزان جوامع بشری و متولیان این امر می باشد، اما اهمیت این مسئله در جامعه دینی دوچندان است و بسیاری از انحرافات اجتماعی بر اساس آموزه های دینی معنا پیدا می کند، چرا که با بررسی این موضوع متوجه می شویم که ممکن است برخی رفتارها ضد عبودیت و مخالف دستورات دینی باشد و از نظر قرآن و سیره اهل بیت مصداق انحراف باشد اما از نظر معیارهای قانونی جامعه ناسازگار نباشد و بسیاری از انحرافات موجود در جامعه دینی ما در مقایسه با انحرافات جوامع غربی، به صورت فرهنگ و یک مسئله عادی در میان آنان در آمده است، به همین جهت بهترین مسیر برای رسیدن به راهکارهای کاربردی و عملی تمسک به سیره اهل بیت است که هدایت گران حقیقی بشر هستند و می توان از سیره ایشان هم به عنوان پیشگیری از انحرافات اجتماعی در داخل محیط خانواده و هم به عنوان درمان و مقابله با این آسیب ها در سطح جامعه استفاده کرد.

واژه های کلیدی: انحرافات اجتماعی، راهکارها، سیره، اهل بیت

مقدمه

امروزه در کل جهان جوامع بشری با مشکل انحرافات و آسیب های اجتماعی روبرو هستند و متولیان امور به دنبال راهکارهایی برای مقابله کاهش این آسیب ها هستند. بنابراین مطالعه در مورد موضوع انحرافات و جستجو در پیدا کردن بهترین و کامل ترین نگرش راهبردی برای موضع گیری مناسب در عصر حاضر، از ضروریات جامعه متعالی است.

بررسی ریشه ی انحرافات اجتماعی و عوامل مؤثر در آن از گذشته تاکنون مورد توجه اندیشمندان علوم مختلف بوده و نظریه های متفاوتی در مورد تأثیر گذاری محیط خانواده و شرایط زیستی، روانی و اجتماعی افراد ارائه شده است، در حالی که بهترین برنامه ها و راه حل ها، آن هایی هستند که مبتنی بر آموزه های دینی باشند و از وجود خداوند که مدبر الأمور است و آگاه به گرفتاری ها و راه درمان آنهاست، نشأت بگیرد.

بهترین و کامل ترین روش برای تحقق این موضوع الگو گرفتن از زندگی معصومین علیه السلام است. چرا که طبق فرمایشات امام رضا علیه السلام: امام، رهبر به سوی هدایت و نجات بخش از هلاکت است. پس می توان با بهره گیری از سیره عملی ایشان، نگرش توحیدی به زندگی پیدا کرد و با اقدامات مناسب در جهت کاهش تنش ها و انحرافات اجتماعی قدم برداشت در رابطه با کاهش انحرافات اجتماعی با پیروی از سیره اهل بیت تحقیقات بسیاری صورت گرفته اما عمدتاً به گونه ای بوده که عملکرد معصومین در برخورد با این آسیب ها را، به صورت جداگانه و پراکنده بررسی کرده است اما در این تحقیق سعی شده سیره اهل بیت علیه السلام در برخورد با انحرافات اجتماعی هم از ریشه یعنی داخل محیط خانواده و هم در جامعه آن زمان بررسی شود تا به نگاه جامع تر در این مورد دست یابیم. و با الگو قرار دادن ایشان که مبری از هرگونه خطا و اشتباه هستند به کمال دست یابیم. روش گردآوری مطالب در این تحقیق کتابخانه ای و به صورت توصیفی است.

مفهوم شناسی

انحراف در لغت و اصطلاح

انحراف در لغت به معنای «میل کردن، برگشتن و به طرفی میل شدن است».^۱ واژه ای که مترادف با معنای انحراف است کلمه زیغ است، که «در اصل به معنای انحراف از حالت مستقیم و میل شدن به یک طرف است و بودن زیغ در قلب به معنای انحراف اعتقادات از راه راست، به طرق انحرافی است».^۲

برای کلمه انحراف از منظرهای گوناگون مفاهیم متعددی ارائه شده است؛ بعضی آن را از منظر حقوقی بررسی کرده اند، بعضی با نگاه جامعه شناختی و برخی از منظر دینی.

«از منظر دینی معیار تعیین رفتار در ظاهر، تکلیف الهی است و از آن جا که تکالیف الهی همیشه معطوف به کمال انسان است، در حقیقت معیار ارزیابی، کمال واقعی انسان است که نماد آن در اصطلاح قرآنی عبودیت نامیده می شود».

بنابراین می توان نتیجه گیری کرد که تعریف دینی انحراف تنها اختصاص به رفتار ندارد و شامل کج اندیشید و کج باوری نیز می شود. پس به طور کلی انحراف به معنای کج روی از راه حق و صراط مستقیم دین است.

^۱ دهخدا، لغت نامه، ج ۲، واژه ی انحراف.

^۲ امامی، لغات در تفسیر نمونه، ص ۲۷۵.

^۳ islamquest.ir

۱. نقش والدین در پیشگیری از انحرافات اجتماعی در فرزندان در سیره اهل بیت علیه السلام

بر اساس دیدگاه توحیدی در دین اسلام، هر انسانی با فطرتی خداخواه و بدون وجود ذره ای آلودگی آفریده می‌شود و اگر وجود عواملی مثل محیط زندگی، تغذیه، تربیت، دوستان و... بر او تأثیر منفی نگذارند، فطرت و وجدان او را به سوی خوبی‌ها و منشاء خیر و برکت یعنی وجود خداوند متعال جذب می‌کند. همان گونه که در قرآن کریم آمده: «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا؛ پس مستقیم روی بجانب آئین پاک اسلام آور و پیوسته از طریق دین خدا که فطرت خلق را بر آن آفریده است پیروی کن».^۶

بنابراین انسان بالفطره دارای انسانیت و فضیلت است اما در نهایت دو عامل در آینده و سرنوشت او تأثیرگذار است: یکی مسئله اراده و اختیار انسان و دیگری محیط خانواده که اصلی‌ترین نهاد تربیت نسل آینده است و مهم‌ترین نقش را در هنجارمند ساختن افراد جامعه دارد.^۷

پس در محیط خانواده همه چیز تأثیر گذار است و ما نیازمندیم برای پیشگیری از انحرافات اجتماعی سیره ی اهل بیت را به عنوان الگوی فکری، اعتقادی و رفتاری را بررسی و بهترین شیوه های رفتاری و تربیتی را برگزینیم. با توجه به عواملی که می‌تواند در ایجاد انحرافات نقش داشته باشد، مسئله ی تربیت در سه مرحله بررسی می‌شود: قبل از بارداری، دوران بارداری، بعد از تولد.

۱.۱. قبل از بارداری

عمده ترین وظایف والدین قبل از بارداری معطوف به سه مسئله اساسی است: انتخاب همسر مناسب، کسب روزی حلال، عملکرد صحیح حین انعقاد نطفه.

انتخاب همسر مناسب از دو جهت اهمیت بسیاری دارد: یکی به این دلیل که همسر انسان به عنوان شریک در هر مرحله از زندگی بر روحیات، افکار و اخلاق شخص تأثیر می‌گذارد و دیگری ثمره این انتخاب یعنی وجود فرزندان صالح و شایسته که به جامعه تحویل داده می‌شود پس اولین قدم انتخاب مناسب ترین همسر است که می‌تواند منجر به سعادت خانواده شود.

به همین دلیل امام صادق علیه السلام زنان و مردان را به انتخاب همسر شایسته راهنمایی کرده اند و فرمودند: «از ازدواج با افراد احمق بپرهیزید زیرا همنشینی با فرد احمق مایه بلا و فرزندش مهمل و بدبخت می‌شود».

از عوامل مهم دیگر که بسیار مؤثر در شخصیت فرد است، مرحله تشکیل نطفه است، هم از این لحاظ که باید انعقاد نطفه از طریق شرعی یا حلال باشد و اینکه پدر و مادر خود نیز از خوردن غذای حرام خودداری و تقوا را رعایت کنند چرا که نطفه ترکیبی از سلول پدر و مادر است و تأثیر لقمه حرام در فرزند در حالت نطفه و پس از آن غیرقابل انکار است.

^۴ جباری، راهکارهای مقابله با آسیب‌های اجتماعی در سیره اهل بیت علیهم السلام، ص ۱۳۶

^۵ مؤسسه را در راه حق، الگوی شخصیت، ص ۳۰.

^۶ روم: ۳۰.

^۷ عشقی عراقی، سلیمانی، راهبردهای پیشگیری از آسیب‌های خانوادگی و اجتماعی بر اساس سیره اخلاقی، رفتاری و اجتماعی معصومین

علیه السلام با تطبیق بر آیات قرآن، ص ۴۶

^۸ فرید، الحدیث، ج ۳، ص ۳۵۹.

۱.۲. دوران بارداری

مرحله پیش از تولد، از مهم ترین دوره های رشد بوده و ساختار روحی و عقلانی و جسمانی کودک تا حدود زیادی در این دوره شکل می گیرد، از همین رو پیامبر اکرم صل الله علیه و آله معیار سنجش سعادت و شقاوت هر فرد را از همان دوران بارداری قرار داده است. «الْشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ».

پس از وظایف پدر و مادر در این دوران بسیار مهم بوده و نجابت و پاکدامنی مادر نقش بسیاری در شکل گیری شخصیت فرزند دارد، شخصیتی که به دور از رذایل اخلاقی و انحرافات باشد. لذا مادر باید تمایلات و خواسته ها، ایده ها و طرز برخورد با دیگران را بسیار کنترل کند و نقش تغذیه و روزه حلال در این دوره را نیز فراموش نکند.

۱.۳. بعد از تولد

کودکی که با فطرت الهی به دنیا می آید، این آمادگی را دارد که با جان و دل آموزه های دینی را فرا گیرد. پدر و مادر نباید این فرصت گرانبها را از دست داده و سپس به فکر علاج انحرافات کودکان خود در بزرگسالی باشند. به همین دلیل امام صادق علیه السلام به شیعیان خود توصیه کرده اند که فرزندان خود را پیش از آن که دچار انحرافات فکری شوند، با احادیث اهل بیت علیه السلام آشنا کنند.

دوری از خداوند متعال یکی از مهم ترین علل بزهکاری ها و انحرافات است. به همین جهت خدامحوری در تمام امور باید اولویت پدر و مادر باشد و فرزند شاهد این مسئله در رفتار پدر و مادر باشد و این امر از همان دوران کودکی باید در وجودش نفوذ کند و بداند که خداوند ناظر اعمال اوست و اگر چنین شود و فرزند حضور خداوند را در تمام شرایط و در هر زمان و مکانی حس کند، در مقابل انحرافات واکسینه خواهد شد. چراکه خدامحوری یک نیروی درونی بازدارنده است و در هر حالت همراه انسان است.

امام باقر علیه السلام فرمود: «هنگامی که کودک به سه سالگی رسید به او بگویند هفت مرتبه بگو لا اله الا الله تابیموزد، در چهار سالگی به او بگویند که هفت مرتبه بگوید محمدرسول الله و تا یاد بگیرد، در پنج سالگی رویش را به قبله متوجه کنند و به او بگویند که سر به سجده بگذارد، در پایان شش سالگی رکوع و سجده صحیح را به او بیاموزند و در هفت سالگی به طفل گفته شود: دست رویت را بشوی و پس از آن به او گفته شود: نماز بخوان».

بنابراین نماز و عبادت موجب یاد خدا و غفلت زداست و به همین دلیل که مرتباً در هر شبانه روز ۵ بار انجام می شود باعث می شود روح ایمان در وجود انسان تقویت شود و این درحالی است که ایمان قوی ترین موانع در برابر گناه است. پس نماز وسیله ای برای پرورش فضائل اخلاقی و راهی برای کاهش انحرافات و رذایل اخلاقی است.

نکته ی اساسی دیگر توجه به عنصر اساسی و جاذبه ای نیرومند به نام محبت است که کانون خانواده را گرم و آموزش پدر و مادر را برای فرزندان امن می کند. به نظر بسیاری از دانشمندان، منشاء بسیاری از عقده ها و ناهنجاری ها، به عدم ارضای اشخاص از محبت در دوران کودکی برمی گردد.

^۹ احسان، عوالی اللئالی، ج ۱، ص ۳۵.

^{۱۰} حسین پور، سعدی، والدین و پیشگیری از انحرافات اجتماعی در سیره امام صادق علیه السلام، ص ۱۵۴.

^{۱۱} طبرسی، مکارم الاخلاق، ص ۱۲۲.

بزهکاری، اختلالات روانی، انحرافات، خشونت، اضطراب و احساس حقارت در بزرگسالی می‌تواند از عواقب نبود فضای صمیمی و محبت آمیز محیط خانه در دوران کودکی افراد باشد. به همین جهت امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «خداوند مرد را به خاطر شدت محبت و دوستی فرزندش مورد رحمت خویش قرار می‌دهد».

عامل دیگر در کنار محبت، احترام و تکریم کودک است که باعث به وجود آمدن احساس شخصیت و عزت نفس در کودک می‌شود و زمینه را برای پذیرش آموزه‌های دینی والدین و جلوگیری از سقوط در انحرافات و بزهکاری‌ها را فراهم می‌کند. والدین در این خصوص وظیفه خطیری بر عهده دارند و باید همواره اصل حفظ کرامت و حرمت را در برخورد با فرزندان رعایت کنند. به همین دلیل وقتی از امامان علیه السلام سوال می‌شود با کودکان کمتر از هفت سال چطور برخورد شود سفارش می‌کنند که همچون سید و مولای خود با آنان برخورد کنید.

به همین دلیل امام صادق علیه السلام والدین را دعوت به رعایت عدالت در بین فرزندان می‌کند. «بین فرزندان خود به عدالت رفتار نمایید».

نکته اساسی دیگر که موثر در جلوگیری از انحرافات اجتماعی است و با توجه به موقع و اهمیت دادن به آن می‌توان به موفقیت بسیاری در این راه دست یافت: یکی انتخاب دوستان مؤمن و صالح و دیگری انتخاب معلمان خوب برای فرزندان است و می‌توان گفت پس از ایجاد محیط امن و مطمئن در خانواده، انتخاب معلمان و دوستان شایسته دو رکن اساسی در هدایت و پیشرفت فرزندان را دارد. چراکه تأثیرپذیری فرزند از دوست خود به دلیل همراهی و مجاورتی که با وجود دارد غیرقابل انکار است. همچنین کودکان بیشتر تابع پدر و مادر هستند و پس از آن تحت تأثیر معلم قرار می‌گیرد. و اگر معلمان دارای صفات اخلاقی زشت باشند، کودکان را به جای اصلاح به فساد می‌کشانند.

امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «مُعَلِّمُ الْخَيْرِ وَ الدِّينِ يَقُومُ مَقَامَ الْآبِ؛ معلم خوب قائم مقام پدر است».

ایجاد موقعیت ازدواج برای جوانان نیز می‌تواند از بسیاری از انحرافات مخصوص انحرافات جنسی جلوگیری کند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «کسی که مجردی را تزویج کند و امکان ازدواج او را فراهم نماید، از کسانی است که در قیامت خداوند به آنان نظر لطف می‌کند».

۲. مقابله با انحرافات اجتماعی در جامعه با توجه به سیره اهل بیت علیه السلام

۲.۱. روشنگری در معارف الهی

اولین و مهم ترین اقدام برای جلوگیری از ایجاد انحرافات، تبیین صحیح معارف الهی و اعتقادی است چرا که در این صورت باورهای شخص با فطرت سلیم و حقیقت جوییش تطبیق پیدا می‌کند و گرایش‌ها و انگیزه هایش، الهی و معنوی می‌شود و همین حالت نهایتاً در رفتار او منعکس می‌گردد.

یکی از بهترین و تأثیرگذارترین روش‌ها در بیان صحیح عقاید الهی، استفاده از استدلال‌های عقلانی همراه با خوش اخلاقی و نرم خویی است و همین امر عامل مهمی در ماندگاری و ثبات معارف و تعالیم دینی در بین مردم دارد و اگر به جای این

^{۱۲} صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۸۲.

^{۱۳} مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۱۱۳.

^{۱۴} حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۷۷.

^{۱۵} همان، ص ۴۵.

^{۱۶} مقاله ای از نویسنده با عنوان «عوامل روانشناختی کم رنگی دین در بین جوانان» در ۱۲۷-۱۴۱، مجله علمی پژوهش در علوم انسانی و تحقیقات میان رشته ای، شماره ۱۶، تابستان ۱۳۹۸، به چاپ رسیده ملاحظه فرمایید.

روش، شخص از روی اجبار یا عادت یا تقلید عقاید دینی را بپذیرد، در مواجهه با شبهات دچار اشتباه و تزلزل می شود و در انحرافات فکری و روانی فرو می ریزد.

۲.۲. جلوگیری از ترویج بدعت ها و شبهات

از راه های مبارزه با گسترش انحرافات فکری، برخورد قاطعانه با افرادی است که خود منحرف شده و با طرح سخنان منحرفانه و تحریف شده در نظر دارند فضای اعتقادی حاکم بر جامعه را آلوده کنند. چنین اقداماتی در سیره اهل بیت علیه السلام وجود دارد برای نمونه می توان به عملکرد حضرت علی علیه السلام در برخورد با خوارج اشاره کرد، آن ها از روی لجاجت و دشمنی به جای پذیرش حق بر افکار انحرافی خود تاکید می کردند. حضرت نیز با متعصبین این گروه که احتجاج و گفتمان حضرت را نپذیرفتند، جنگیدند.

۲.۳. امر به معروف و نهی از منکر

یکی از راهکارهای عملی که در دین بر آن تاکید بسیار شده و از جایگاه ویژه ای در دین برخوردار است، امر به معروف و نهی از منکر است و می توان از آن به عنوان یکی از بهترین فرائض دینی نام برد. چرا که در صورت کم رنگ شدن این مسئله با مرور زمان منکر به معروف و معروف به منکر تبدیل خواهد شد و طبق روایات این انحراف صورت گرفته بدترین حالت جامعه را نشان می دهد.

بارزترین اقدامات در این مسئله در سیره اهل بیت علیه السلام قیام امام حسین علیه السلام این است که ایشان هدف از قیام خود را امر به معروف و نهی از منکر بیان کرده است.

۲.۴. معرفی الگوهای برتر^{۱۹}

انسان ها در هر عصر و زمانی، برای تنظیم زندگی خود با معیارهای الهی و رسیدن به کمال و تعالی نیازمند الگوهای مناسب هستند. خداوند متعال نیز برنامه کامل و جامع زندگی را از طریق رسولانش فرستاده است. «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا»^۱. «قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ...»^۲.

در کلام امیرالمومنین نیز به چندین نمونه در جهت الگودهی برای جامعه اشاره شده است که یکی از آنان اهل بیت پیامبر صل الله علیه و آله هستند.

«أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ أَنْظُرُوا أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ فَالْزَمُوا سَمَتَهُمْ وَاتَّبِعُوا أَثَرَهُمْ فَلَنْ يُخْرِجُوَكُمْ مِنْ هُدًى وَلَنْ يُعِيدُوَكُمْ فِي رَدًى».

^{۱۷} منصور نژاد، جلوه های تربیتی قیام عاشورا، ص ۲۶

^{۱۸} صمدی یزدی، آثار گناه در زندگی و راه جبران، ص ۴۶

^{۱۹} مقاله ای از نویسنده لا عنوان «عوامل جامعه شناختی دینگریزی جوان» در مجله علمی پژوهش در علوم انسانی و تحقیقات میان رشته ای، شماره ۱۵، بهار ۱۳۹۸، ص ۱۶۱-۱۷۳ به چاپ رسیده ملاحظه فرمایید.

^{۲۰} انصاریان، معاشرت، ص ۱۶

^{۲۱} احزاب: ۲۱.

^{۲۲} ممتحنه: ۴.

^{۲۳} ناجی، کاظم زاده، روش های مبارزه امام علی علیه السلام با انحرافات اجتماعی در نهج البلاغه، ص ۱۱۲-۱۱۳

^{۲۴} نهج البلاغه: ۹۷

مردم! به اهل بیت پیامبرتان بنگرید، از آن سو که گام برمی‌دارند بروید، قدم جای قدم شان بگذارید. آن‌ها شما را هرگز از راه هدایت بیرون نمی‌برند و به پستی و هلاکت باز نمی‌گرداند.

در حال حاضر نیز جامعه و جوانان ما برای برافراشتن پرچم نوین اسلامی نیازمند الگوهای مناسب هستند که سردار شهید حاج قاسم سلیمانی یکی از این الگوهاست. این شهید بزرگوار به عنوان یک قهرمان برتر در ایمان، شجاعت، مقاومت، اخلاص و فداکاری بودند که در عرصه‌های مختلف حضور پررنگ داشتند.

در اینجاست که نقش مهم و خطیر رسانه‌ها در ارائه الگوهای برتر ایرانی_اسلامی برای فرزندان این سرزمین روشن می‌گردد و تا زمانی که این وظیفه به خوبی انجام نشود سردار سلیمانی‌ها گمنام خواهند بود و به جای آن شخصیت‌های پوچ و بی‌حاصل اما در ظاهر ابر قهرمان از کشورهای بیگانه در اذهان فرزندانمان نفوذ خواهد کرد.

۲.۵. برقراری عدالت در جامعه^{۲۵}

یکی از عواملی که می‌تواند در بروز و یا افزایش انحرافات اجتماعی موثر باشد، نبود عدالت در جامعه است. عدالت هر چیزی را در جای خود قرار می‌دهد و اگر جامعه دچار بی‌عدالتی شود و مسئولین مربوطه جدیت لازم را در برخورد با بی‌عدالتی‌ها نداشته باشد، همین امر موجب پیدایش و گسترش آسیب‌های اجتماعی می‌شود.

امیرالمومنین علیه السلام پس از اینکه به خلافت رسیدن با وجود مشکلات فراوان، تلاش کردند تا با پیروی از سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عدالت را در کل جامعه اجرا کنند و فرمودند: «که خداوند سوگند بیت المال تاراج شده را هرکجا که به یابند به صاحبان اصلی آن بازمی‌گردانم، گرچه با آن ازدواج کرده یا کنیزان خریده باشند. زیرا در عدالت گشایش برای عموم است و آن کس که عدالت بر او گران آید، تحمل ستم برای او سخت تر است.

معصومین علیه السلام ذره ای ظلم و بی‌عدالتی را تحمل می‌کردند و تمام تلاش خود را برای از بین بردن ستم‌های وارده بر شیعیان خود، انجام می‌دادند تا جایی که امام کاظم علیه السلام یکی از صحابی مورد اطمینان خویش، به نام علی بن یقطین را تشویق کرد که در دربار هارون به عنوان وزیر حاضر شود تا از این طریق بتواند به شیعیان مظلوم کمک کند و تا جایی که می‌تواند رفع ظلم کند.

بزرگترین مشکل بشر در جهان، بی‌عدالتی است. فساد، فقر و تبعیض از نتایج ظلم و بی‌عدالتی است. مقام معظم رهبری نیز بارها در مورد برقراری عدالت در جامعه تذکر داده‌اند و فرمودند: تکلیف ما این است که عدالت را در جامعه مستقر کنیم و این هم جذب آن مبارزه علیه فساد و افزون طلبی انسان‌های مفت خور و سوء استفاده کنند امکان پذیر نیست.

۲.۶. ایجاد احساس کرامت و عزت نفس

اگر انسان در وجود خود عزت نفس داشته باشد، از اشتغال به امور پست و بیهوده می‌شود و سعی می‌کند از غوطه ور شدن در چنین موقعیتی جلوگیری کند. به همین دلیل اطرافیان و دوستان خود را از بین افرادی انتخاب می‌کند که او را در مسیر

^{۲۵} در مقاله ای از نویسنده با عنوان «ضرورت مراعات اخلاق و رفتار اعتقادی کارگزاران حکومت دینی از منظر امیر المومنین علیه‌السلام» در مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، سال دوم، شماره ۱۸، دی ۱۳۹۹، به چاپ رسیده ملاحظه فرمایید.

^{۲۶} نهج البلاغه: خ ۱۵.

^{۲۷} مهدی زیدی، سیره اهل بیت علیه السلام در جذب مخالفان، ص ۹۹.

^{۲۸} خامنه ای، انسان ۲۵۰ ساله، ص ۲۹۱.

هدایت قرار دهند و از نزدیک شدن به گمراهی و انحرافات پیشگیری کنند و اگر کل اعضای جامعه خواهان زندگی عزتمندانه باشند، انسان های خردمند و مدبر، مشکلات را به خاطر رسیدن به عزت و شرف انسانی و تقرب به سوی خداوند تحمل می کنند و هیچگاه منحرف نمی شوند.

امیرالمومنین علیه السلام می فرماید: «أَمْلِكْ عَلَيْكَ هَوَاكَ وَ شُحَّ بَنَفْسِكَ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ، فَإِنَّ الشَّحَّ بِالنَّفْسِ حَقِيقَةُ الْكَرَمِ». هوای نفس خود را نگه دار و نسبت به خودت بخل بورز از آنچه که حرام است، زیرا دریغ کردن بر جان خود از بدی ها، حقیقت کرامت و بزرگواری است.

امام حسین علیه السلام: «فَافْسُوا فِي الْمَكَارِمِ وَ سَارِعُوا فِي الْمَغَانِمِ».

در تحمیل مکارم الاخلاق و ارزش های متعالی رقابت کنید و شتاب کنید در راه به دست آوردن گنجینه های پر ارزش معنوی.

۲.۷. برقراری نظام اداری سالم بر اساس شایسته سالاری

وجود نظام اداره سالم بر پایه اتکا به قوانین الهی، از ضروریات لازم برای تحقق جامعه پاک و بدور از آسیب ها و انحرافات است برای تحقق این امر نیز به وجود کارگزاران امین، شایسته و متعهد نیازمندیم.

بعد از عصر امام صادق علیه السلام و ائمه معصومین در مناطق شیعه نشین از وکلا و کارگزاران خود برای ارتباط با شیعیان استفاده می کردند. این وکلا در صورت داشتن شرایطی مثل عدالت، وثاقت و تدبیر امور انتخاب می شدند. در حالی که پس از مدتی بر اثر دنیا طلبی تعدادی از این وکلا دچار انحراف شدند لذا ائمه معصومین به شدت با آنان برخورد می کردند و از منصبشان عزل می کردند.

اهمیت ریشه کن کردن فساد در بین مسئولین و کارگزاران حکومتی به این دلیل است که این افراد خود ابزار مبارزه با آسیب ها و انحرافات هستند پس در صورت فساد آن ها نمی توان به اصلاح گری جامعه امید داشت.

۲.۸. توجه به تفریحات ورزشی، فرهنگی و ایجاد اشتغال

یکی از موقعیت های اجتماعی که نقش محوری در زندگی اجتماعی جوانان دارد اوقات فراغت آنان است و نیاز به گذراندن اوقات فراغت به عنوان یک ارزش در میان جوانان مطرح است. مسئولین آموزشی و مربیان تربیتی می توانند از ورزش به عنوان یکی از اشکال مهم کنترل اجتماعی استفاده کنند و به اهداف تربیتی دست یابند.

تحقیقات نشان می دهد اغلب بزهکاری نوجوانان در اوقات فراغت آن ها اتفاق می افتد و این نشان می دهد یکی از دلایل عمده بزهکاری، نداشتن جایگزین مناسب و فعالیت های مثبت و مفید است. در حالی که ورزش های سازمان یافته و همراه با معنویت می تواند تعهد نوجوانان و جوانان را به ارزش های جامعه افزایش دهد و در نتیجه موجب کاهش بزهکاری و انحرافات اجتماعی شود.

همچنین نبود شغل مناسب موجب گرفتاری ها و غوطه ور شدن در تنگناهای اقتصادی می شود و دغدغه های روحی و روانی به دنبال دارد و زمینه را برای اختلافات خانوادگی هموار می کند و همین عامل می تواند مشکلات را روز به روز افزایش دهد: مثل

^{۳۰} تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و درر الکلم، ص ۸۸.

^{۳۱} اربلی، علی بن عیسی، کشف النعمه، ج ۲، ص ۲۹.

بیماری‌های روحی، انواع جرم‌ها: مانند دزدی کلاهبرداری و حتی می‌تواند منجر به قتل شود. به همین دلیل معصومین بر اشتغال تأکید فراوانی داشتند.

امام موسی کاظم علیه السلام می‌فرماید: «اجْتَهِدُوا فِي أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعَ سَاعَاتٍ سَاعَةً لِمُنَاجَاةِ اللَّهِ وَ سَاعَةً لِأَمْرِ الْمَعَاشِ وَ سَاعَةً لِمُعَاشَرَةِ الْإِخْوَانِ وَ الثَّقَاتِ الَّذِينَ يَعْرِفُونَكُمْ عِيُوبَكُمْ وَ يُخْلِصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةً تَخْلُونَ فِيهَا لِلذَّائِنِكُمْ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ بِهَذِهِ السَّاعَةِ تَقْدِرُونَ عَلَى الثَّلَاثِ سَاعَاتٍ».

۲

کوشش کنید در این که زمان و عمرتان چهار بخش شود: بخشی برای عبادت و طاعت و مناجات با خدا بخشی برای کار و تأمین هزینه‌های زندگی، بخشی برای معاشرت با برادران دینی و افراد مورد اطمینانی که شما را به شما می‌شناساند و در باطن به شما اخلاص می‌ورزند و بخشی برای لذت‌های غیر حرام و به وسیله این بخش که برطرف کننده کسالت و خستگی شماست، می‌توانید سه بخش دیگر را تأمین کنید.

۳. اجرای سبک زندگی اسلامی برای پیشگیری از انحرافات اجتماعی در خود فرد

۳.۱. رعایت تقوا و انجام اعمال عبادی مثل نماز و روزه

تقوا و رعایت حدود الهی که بارها مورد تأکید قرآن و توسعه معصومین علیه السلام قرار گرفته، از مهم‌ترین ارزش‌های اخلاقی محسوب می‌شود که انسان را به انجام واجبات و ترک محرمات و انحرافات نظم می‌کند فرد متقی قبل از انجام هر کاری آن را با ارزش‌ها و معیارهای الهی می‌سنجد. همین امر در رستگاری انسان تأثیر عمیقی دارد.

نماز یکی از اعمال عبادی مهم و بسیار موثر است و مسلماً کسی که بر این عمل عبادی مواظبت می‌کند به صورت مکرر و مداوم یاد خدا را می‌کند و غفلت‌ها را از روانش پاک می‌کند و اثرات مستقیم جدا نمی‌شود.

۳

امیرالمومنین علیه السلام می‌فرماید: «الصَّلَاةُ قُرْبَانٌ كُلِّ تَقِيٍّ؛ نماز کننده هر پرهیزگاری به خداست».

یکی دیگر از اعمال عبادی پیشگیرانه در انحرافات روزه است. انسان با روزه گرفتن تمرین می‌کند تا بر خود تسلط و احاطه داشته باشد و با ایجاد نیروی بازدارنده درونی، نفس خود را در برابر خواسته‌های نامشروع کنترل می‌کند.

پیامبر اکرم صل الله علیه و آله فرمودند: «بر شما باد روزه گرفتن که آن رگ‌ها را می‌برد (شهوت را کم می‌کند) و سرمستی را می‌برد».

۵

۳.۲. اعتقاد به معاد و تفکر و تعقل

اعتقاد به تجدید حیات انسان پس از مرگ و تعقل در مورد بازگشت بسوی خدا و رسیدن به نتایج اعمالی که در دنیا انجام داده، می‌تواند از وقوع بسیاری از انحرافات جلوگیری کند.

۶

«يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا».

۳۲ ابن شعبه الحرابی، تحفه العقول، ج ۱، ص ۴۰۹.

۳۳ انصاریان، شرح دعای کمیل، ص ۶۴۴.

۳۴ محمدی ری شهری، میزان الحکمه، باب صلاه، ج ۶، ص ۲۷۴.

۳۵ همان، ص ۶۵۷.

۳۶ عظیمی سوران، آسیب شناسی انحرافات اجتماعی و سبک زندگی اسلامی، ص ۱۸-۱۹.

۳۷ آل عمران: ۳۰.

نتیجه گیری

انحرافات اجتماعی علل گوناگونی می تواند داشته باشد و باید منشأ آن از این نظر که به حوزه عقاید برمی گردد و یا کاستی ها مربوط به رفتار شخص است، مشخص شود. شناسایی رشته این آسیب ها برای یافتن راهکار مقابله با آن بسیار ضروری است، با مطالعه در سیره عملی اهل بیت متوجه شدیم برای مقابله با انحرافات اجتماعی می توان در سه حوزه اقدام کرد:

۱- **در محیط خانواده:** راهکارهای مقابله با انحرافات در این بخش در دو حالت پیشگیری از انحرافات و درمان (در صورت بروز انحرافات) قابل استفاده است انتخاب همسر با ایمان و مناسب، تلاش در جهت کسب روزی حلال، دوری از محرمات و یاد خداوند در دوران بارداری و آموزش های دینی برای فرزندان از اقداماتی است که موجب داشتن فرزند صالح و بدون انحرافات می شود، همچنین نهادینه کردن اصل خدامحوری در محیط خانواده و استفاده از نیروی فوق العاده و جذاب به نام محبت، ایجاد احساس کرامت در فرزند و انتخاب مربیان و دوستان مناسب موجب دوری فرزند از انحرافات اجتماعی می شود.

۲- **در جامعه:** تلاش در تبیین صحیح معارف الهی و جلوگیری از ترویج بدعت ها و شبهات، امر به معروف و نهی از منکر، معرفی الگوهای برتر، برقراری عدالت در جامعه، ایجاد احساس کرامت و عزت نفس اشخاص، برقراری نظام اداری سالم و ایجاد اشتغال از راه های مقابله و درمان انحرافات اجتماعی است.

۳- **اقدامات پیشگیری در خود فرد:** رعایت تقوا و انجام اعمال عبادی مثل نماز و روزه و تفکر و اعتقاد به معاد، نقش مهمی در مقابله با انحرافات اجتماعی دارد.

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین، عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیّه، محقق: مجتبی عراقی، قم: سیدالشهدا، ۱۳۶۲.

ابن شعبه الحرابی، ابومحمد، تحفه العقول، قم: موسسه نشر الاسلامی الجماعه المدرسین، ۱۳۶۳.

اربلی، علی بن عیسی، کشف اللغه فی المعرفه الاثمه، ج ۲، تهران: انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۲.

امامی، محمد جعفر، لغات در تفسیر نمونه، قم: امام علی بن ابیطالب، ۱۳۸۷.

انصاریان، حسین، معاشرت، قم: دارالعرفان، چاپ چهارم، ۱۳۸۸.

انصاریان، حسین، شرح دعای کمیل، قم: دارالعرفان، ۱۳۸۹.

بروجردی، سید حسین، منابع فقه شیعه، ترجمه: احمد اسماعیل تبار و دیگران، تهران: فرهنگ سبز، ۱۳۸۸.

تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و درر الکلم، ترجمه: محسن موسوی، قم: دارالحدیث، چاپ دوم، ۱۳۸۳.

حر عاملی، محمد بن حسن و دیگران، وسائل الشیعه و مستدرکها، الجماعه المدرسین بقم المشرفه، موسسه النشر الاسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۱.

خامنه ای، سید علی، انسان ۲۵۰ ساله، بیجا، مرکز سهبا، چاپ اول، ۱۳۹۰.

دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، جلد ۲، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.

صدوق، محمد بن علی و دیگران، من لایحضره الفقیه، ویراستار: محمد آخوندی، بیجا، دارالکتب الاسلامیه، چاپ هفتم، ۱۳۸۷.
طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، قم: الشریف الرضی، چاپ چهارم، ۱۳۷۰.
فرید، مرتضی، الحدیث، بیجا، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ هفتم، ۱۳۷۴.
محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه با ترجمه فارسی، ترجمه: حمیدرضا شیخی، تلخیص: حمید حسینی، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، چاپ پنجم، ۱۳۸۱.
محمدی یزدی، علی اکبر، آثار گناه در زندگی و راه جبران، قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۵.
منصور نژاد، محمد، جلوه های تربیتی قیام عاشورا، تهران: جوان پویا، چاپ پنجم، ۱۳۸۸.
مهدی زیدی، سید محسن، سیره اهل بیت علیه السلام در جذب مخالفان، قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی صل الله علیه و آله، چاپ اول، ۱۳۸۸.
هیئت تحریریه، موسسه در راه حق، الگوی شخصیت، قم: موسسه در راه حق، ۱۳۷۸.

مقالات

امین ناجی، محمد هادی و دیگران، «روش های مبارزه امام علی علیه السلام با انحرافات اجتماعی در نهج البلاغه»، پژوهش های نهج البلاغه، ۱۳۹۵.
جباری، محمدرضا، «راهکارهای مقابله با آسیب های اجتماعی در سیره اهل بیت علیه السلام»، مطالعات اسلامی آسیب های اجتماعی، دانشگاه شاهد، ۱۳۹۷.
حسین پور، جمیله و دیگران، «والدین و پیشگیری از انحرافات اجتماعی در سیره امام صادق علیه السلام»، پژوهش های اجتماعی اسلامی، ۱۳۹۶.
سروش، حسین، «راهکارهای پیشگیری از مفاسد و انحرافات اجتماعی از منظر امیرالمومنین علیه السلام»، بی جا، ۱۳۹۱.
عشقی عراقی، مهتاب و دیگران، «راهبردهای پیشگیری از آسیب های خانوادگی و اجتماعی بر اساس سیره اخلاقی رفتاری و اجتماعی معصومین علیه السلام با تطبیق بر آیات قرآن»، دانش انتظامی پلیس استان مرکزی، ۱۳۹۸.
عظیمی سوران، زینب، «آسیب شناسی و انحرافات اجتماعی و سبک زندگی، اسلامی»، بی جا، بی تا.
واسعی، سیدعلیرضا، «راهبردهای امام حسن در مواجهه با ناهنجاری های سیاسی اجتماعی زمان»، مجموعه مقالات همایش سبط النبی امام حسن مجتبی علیه السلام، ج ۲، بی جا، بی تا.

سایت

Fars.khamenei.ir

Islamquest.ir